

ПСИХОАНАЛІТИЧНА ДОМІНАНТА ТВОРІВ Ю. ІЗДРИКА

THE PSYCHOANALYTIC DOMINANT OF THE WORKS OF Y. IZDRYK

Черниш А.Є.,

orcid.org/0000-0001-6183-7312

кандидат філологічних наук,

докторант кафедри української літератури

Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Епічна творчість Ю. Іздрика відзначається майстерно змодельованою психоаналітикою, уводячи його тексти до психоаналітичного дискурсу в українській художній літературі кінця ХХ – початку ХХІ ст. разом із творами інших письменників із психоаналітичною складовою (С. Процюк, Олесь Ульяненко, О. Забужко, О. Жупанський, Ю. Андрухович та ін.). Загалом романістика Ю. Іздрика активно продукує типи персонажів з виразною девіацією або психічною патологією – маргінали, соціопати, шизофреніки, аналіз психічної організації яких доцільний із застосуванням теорії психоаналізу. Герої творів українського письменника, як правило, розбалансовані, дезорієнтовані, розгублені, переконані у власній значущості і манії месіанства. Ризоматичність тексту як стильовий прийом актуалізує внутрішню подієвість, сприяючи розгортанню простору потаємних думок, глибинного асоціювання, фантазіювання, формуванню галюцинаційно-сновидного дискурсу. Твори Ю. Іздрика насичені візіями, мареннями, сновидіннями, асоціаціями, сповідями, проявленнями різних альтер-его, викривленим розумінням світу. Несвідоме як одна із найпродуктивніших психоаналітичних складових на текстовому рівні у повісті «Острів КРК» (1993), романах «Воццек» (1997) та «Подвійний Леон» (2000) представлена низкою асоціацій і переносів, сприяючи звільненню головних героїв від травм, тригерів, численних бажань і навіть табу. Психоаналітичну домінанту в аналізованих творах увиразнює моделювання множинної особистості, шизофренічної одержимості, деперсоналізації, проблем із самоідентифікацією, божевілля. Поетологія аналізованих творів чітко підпорядкована кодам психоаналітичної інтерпретації, в якій вагомості набувають асоціативне мислення, потік свідомості, нелогічність викладу думок, порушення внутрішньої хромотопіки, засвідчуючи проблеми з психікою та ідентифікацією персонажів. Численні поведінкові девіації та залежності героїв Іздрикових творів (алкоголізм, внутрішній ескапізм, асоціальність, екзистенційний вакуум, еротоманство) також посутньо впливають на формування психоаналітичного бекграунду його прози.

Ключові слова: психоаналіз, шизофренія, психоз, маргінальність, патологія, ризома.

Yu. Izdryk's epic works are marked by skillfully modeled psychoanalysis, introducing his texts to the psychoanalytic discourse in Ukrainian fiction of the late 20th and early 21st centuries. Both with the works of other writers with a psychoanalytic component (S. Protsyuk, Oles Ulyanenko, O. Zabuzhko, O. Zhupanskyi, Yu. Andruhovich etc.) in general Y. Izdryk's novels actively produce types of characters with pronounced deviation or mental pathology – marginals, sociopaths, schizophrenics, the analysis of whose mental organization is expedient using the theory of psychoanalysis. The heroes of the Ukrainian writer's works are, as a rule, unbalanced, disoriented, confused, convinced of their own importance and obsession with messianism. The rhizom of the text as a stylistic technique actualizes the inner event, contributing to the unfolding of the space of secret thoughts, deep association, fantasizing, and the formation of delusion and dreamlike discourse. Yu. Izdryk's works are full of visions, delusions, dreams, associations, confessions, manifestations of various alter-egos, a distorted understanding of the world. The unconscious as one of the most productive psychoanalytic components at the text level in the story "KRK Island" (1993), the novels "Wozzek" (1997) and "Double Leon" (2000) is represented by a number of associations and metaphors, contributing to the liberation of the main characters from traumas, triggers, numerous desires and even taboos. The psychoanalytic dominant in the analyzed works is expressed by the modeling of multiple personality, schizophrenic obsession, depersonalization, problems with self-identification, madness. The poetics of the analyzed works is clearly subordinated to the codes of psychoanalytic interpretation, in which associative thinking, stream of consciousness, illogicality of the presentation of thoughts, violation of the internal chronotopy, testifying to problems with the psyche and identification of characters, gain weight. Numerous behavioral deviations and addictions of the heroes of Izdryk's works (alcoholism, internal escapism, antisociality, existential vacuum, erotomania) also have a direct influence on the formation of the psychoanalytic background of his prose.

Key words: psychoanalysis, schizophrenia, psychosis, marginality, pathology, rhizome.

Постановка проблеми. Епічний доробок Ю. Іздрика вагомо наповнює українську літературу перехідного періоду психоаналітичними кодами. Письменник у своїх творах виразно продукує типаж героя – маргінала, соціопата і шизофреніка – відповідно до загальної тенденції характеротворення персонажа кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст. (Олесь Ульяненко, С. Процюк, Є. Пашковський, Ю. Позаяк, пізніше – С. Жадан, О. Жупанський,

С. Ушкалов, С. Завара, А. Дністровий). Обрана для аналізу епіка Ю. Іздрика «Острів КРК», «Воццек», «Подвійний Леон» у сюжетній парадигмі та поетологічній структурі містить психоаналітичну домінанту, поступаючись його епічним творам «Ам™», «ТАКЕ», «Флешка-2 GB». Його творчість, як, зрештою, і доробок Олесь Ульяненка, С. Процюка, Є. Пашковського, О. Забужко, Ю. Позаяка, О. Жупанського та ін.,

різною мірою текстуально наповнені психоаналітичними кодами, що засвідчує радше стильові пошуки, новації й експериментування, аніж стильову загерметизованість і закостенілість. Найпоказовішими епічними творами з психоаналітичними домінантами вважаємо повість «Острів КРК» (1993), романи «Воцтек» (1997) та «Подвійний Леон» (2000), що їх Т. Гундорова умовно об'єднує у трилогію, стрижневим компонентом якої є не сюжетна пролонгованість чи композиційна єдність, а типовість представлення персонажа. «У ґрунті речі, йдеться про шизофренічного персонажа, головним діагнозом якого стає втрата комунікабельності й індивідуальності» [1, с. 185], – зауважує дослідниця.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Механізм соціальної дезорганізованості, втрата інтересу до комунікування та знеособлення персонажа, напевно, є центральними проблемами, що їх Ю. Іздрік супроводжує розлогим психоаналітичним коментарем. Обрані для аналізу твори українського письменника помітно вирізняються з-поміж низки творів із психоаналітичною домінантою інших українських авторів кінця ХХ – початку ХХІ ст. сюжетною ризомністю, що переводить фокус уваги із зовнішньої події у внутрішню, де простір потаємних думок, глибинне асоціювання, фантазії та фантазмагорії, галюцинації та сновидний дискурс стають полем розгортання трагедії персонажа, помітно обезцінюючи події із реального життя героїв. Відтак *мета статті* – виділити і проаналізувати психоаналітичні домінанти, що формують психоаналітичний потенціал текстів Ю. Іздрика.

Виклад основного матеріалу. Повість «Острів КРК», романи «Воцтек» та «Подвійний Леон» становлять унікальний хитросплетений сплав реального та ірреального художніх дискурсів. Густо помережений снами та галюцинаціями простір складає доказове психоаналітичне тло, що виразно продукує вияви неусвідомленого персонажів, проявленого у низці асоціацій і переносів, сприяючи звільненню головних героїв від травм, тригерів, численних бажань і навіть табу. Ці твори виразно оприявнюють табуований дискурс української літератури перехідного періоду – алкоголізм, внутрішній ескапізм, асоціальність, екзистенційний вакуум, еротоманство.

Наскрізним сюжетотвірним мотивом у творах Ю. Іздрика виступає нерозділене кохання, що радше відповідно до простору розгортання душевних мук, протиріч, нереалізованих бажань зводиться до таємного чи навіть надуманого кохання, виступаючи ключовим тригером, що

й пояснює складну асоціативну систему, психічні патології і страхи персонажів. Якщо у повісті «Острів КРК» автор лише штрихово означає низку проблем у житті героя із утратою коханої жінки, зауважуючи, що він «сповзав у свою хворобу» [3, с. 27], однак був далекий від параноїдальної нав'язливості чи маніакального бажання оволодіння жінкою, то у романах «Воцтек» і «Подвійний Леон» Ю. Іздрік наповню розгортає механізм появи множинної особистості, шизофренічну одержимість і низку деструктивних для психіки наслідків – проблеми із самоідентифікацією, одержимість алкоголізмом, деперсоналізацію, зрештою, божевілля.

Психічний мікрокосмос часткові прояви неусвідомленого у повісті «Острів КРК» представлений низкою асоціативних замальовок філософського характеру як своєрідних ліричних рефлексій на тему кохання та його втрати (через мікрообрази внутрішньої трагедії, засоційовані тарганами, брудною водою, зляганням, блюванням, навскісним хрестом, комуною замість спільного будинку тощо), символами втраченого чи навіть невідбутого кохання, художньо вираженого у тексті трупиком чорного кошеняти. Письменник поступово приводить свого персонажа до внутрішнього інсайту внаслідок утрачених почуттів, визнаючи свою вразливість і навіть травмованість, висновуючи, що «раніше я не здогадувався багато про що, і віриш... був набагато щасливішим» [3, с. 32]. Психоаналітичний потенціал твору змодельовано через сновізіяну канву, у просторі якої розгортається сюжетострій повісті, а також низки власне поетикальних психоаналітичних кодів – асоціацій, переносів, інсайтів, переживань, що у виразнюють напругу і меланхолійний пафос твору. Ці коди психоаналітики представлені й в інших творах Ю. Іздрика, однак поглиблені вже вагомішими і змістовнішими психоаналітичними конструктами – власне психічними патологіями і божевіллям як крайніми формами втрати комунікації, знеособлення і хворобливості.

Концептуально важливою категорією у структурі роману «Воцтек» виступає біль як екзистенційна і фізіологічна проблема водночас. Концепт болю підпорядкований сюжетній (психофізіологічний та екзистенційний аспекти), композиційній (ризоматичне письмо, структуроване за принципом спазмів або приступів) і власне поетологічній (художнє моделювання категоріального апарату виразників болю – страх, переживання, патологічного асоціювання, невпевненість, знесилення, психічна напруга, драматизм почуттів тощо) структурі твору. Роман Ю. Іздрика вагомо

увиразнює психоаналітичний дискурс української літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст., привертаючи увагу насамперед типологією деструктивного персонажа, вираженого соціопатією, шизофренією, маргінальністю, на чому свого часу слушно зауважували Т. Гундорова, О. Кошелюк, Л. Лавринович, С. Підопригора, Р. Харчук та ін. Так, скажімо, Л. Лавринович зауважує, що образ Воццека не виражає конкретної психопатології, а засвідчує лише деструктивний варіант поведінки і мислення, своєрідний межовий психічний стан, тому він – репрезентант «психогенного розладу, ускладненого неврозом через нещасливе кохання» [6, с. 77]. Не вбачає конкретної психічної патології і Р. Харчук, зауважуючи, що «історія його хвороби, його діагноз, як впливає із роману, стали наслідком егоїзму й нігілізму, а також його надвразливості» [12, с. 161], з яких, як видається, починаються психічні розлади, невідконтрольні героєві. Егоїзм, самозакочаність, безкомпромісність, переконаність у власній правоті, надмірна емоційність, віра в надумане месіанство запустили у дію механізм внутрішньої деструкції, увиразненої неприхованими лібідозними мотивами володіти іншою жінкою (не дружиною), представленою у романі коханою А.

О. Кошелюк переконливо доводить, що Іздриків Воцтек – виразний «маргінал, заглиблений у душевні переживання, сни-візії-реальність (що для нього є практично невіддільними одне від одного), страхи, роздуми, роздвоєння, помноження, колажування» [5, с. 86]. Маргіналізація, як відомо, не є психопатологією, а лише способом самопрезентування, що полягає у свідомій відстороненості й відсутності бажання підпорядковуватися загальноприйнятим культурним нормам, соціальним ролям, політичним віянням тощо [див. про це: 2; 4; 7; 8; 9; 10]. Маргінальність, як стверджують Я. Бос, Д. Парк, П. П'єтікайнен, «може бути усвідомлено вибраною позицією, що дозволяє людині позбутися тиску домінантної позиції з її чітко визначеними соціальними конвенціями» [13, с. 210]. Також маргінальність може бути наслідком глибокої кризи ідентичності, викликаного вагомими для індивіда факторами – соціальною дезорієнтованістю, неможливістю пристосуватися до нових умов життя, душевними потрясіннями або травмами, невдачами в особистому й інтимному житті тощо. Достойно відомо, що, попри різну генезу маргінальності, по суті, в її основі лежить бунт і нігілізм, що неодмінно призводить до формування і розуміння Іншого-себе, спроможного свідомо або неусвідомлено чинити опір і відкрито його декларувати.

На інакшості/відмінності/обраності/нетиповості Воццека наголошено і в романі Ю. Іздрика. Щоправда, його інакшість, як зауважує О. Кошелюк, «помножена на патологію й аномальність» [5, с. 87], зрештою, призводить до трагічних наслідків для його психіки. Ю. Іздрик представляє розбалансованого й розгубленого персонажа, одержимого ідеями-фікс – амбітною місією із виголошення послання про ницість і розтлінність світу та маніакальним прагненням володіти бажаною А. Усвідомлення про А. як відокремлений від Воццека об'єкт викликає нестерпні муки, обурення, гнів, що неусвідомлено провокує його на агресію й злочини.

Патологічність образу вагомо увиразнена множинністю особистості як конкретними психічними розладами, внаслідок чого Воцтек безперервно знаходиться у пошуках власного Я, помережаного іншими істотами та індивідами. Галюцинаційно і сновізією переслідований різними іпостасями себе, він неспроможний свідомо і достеменно розмежувати світ реальних подій та ірреальний простір існування усіх своїх альтер-его: «До того ж передбачається ціла низка непорозумінь, пов'язаних із нез'ясованістю стосунків між «я», «ти», «він». Тобто між мною, тобою та ним. Тобто між Воццеком та Воццеком інкорпорейтед» [3, с. 39]. Текстуально така множинність персонажа позначилася на сюжетній дисперсії і композиції роману, структурно підпорядковані спробі автора каталогізувати й описати кожну з іпостасей та химеризації образу центрального персонажа, характеристика кожного із проявів котрого сукупно витворює ансамбль психоаналітичних сенсів із метою пошуку істинного Я Воццека та сягання глибин його неусвідомленого.

Порушена хронологія тексту, наратологічне багатоголосся й щільне сплетіння реального й ірреального дискурсів, сновізійна канва сюжету сприяють особливому моделюванню психоаналітичного інструментарію. Ю. Іздрик користується широким арсеналом психоаналітичних кодів – візії, марення, сни, асоціації, сповіді, проявлення різних альтер-его, викривлене розуміння світу, порушення процесу соціалізації персонажа. Прикметно, що сюжетострій роману «Воцтек» хоч і передбачає періодичні повернення персонажа до реальності, все ж здебільшого розгортаються у просторі снів, в яких доволі чітко структуровано механізми проявлення неусвідомленого персонажа. У такий спосіб Ю. Іздрик не лише моделює ризоматичний текст, а й сповна репрезентує дисперсійне уявлення персонажа про

самого себе, який блукає у лабіринтах власного неусвідомленого.

Воцтек, як доводить роман, прагне з'ясувати всі внутрішні непорозуміння, які оприявнюються йому у сновізіях, оскільки у снах індивід найуразливіший до проступання неусвідомленого, позбавленого тиску свідомості й соціальних, культурних і навіть національних імперативів як важелів контролю і впливу. Тому саме оніричний дискурс роману сприяє появі широкого спектру «Воцтек-інкорпорейтед». Усі бажання, що не можуть бути зреалізовані на яву, уві сні химерно виповнюються, витворюючи особливий абсурдистський простір, що текстуально проявляється у власне поетологічних особливостях (часових зміщеннях, хронотопній деталізації, алогізмі і хаотичності подій, невмотивованості вчинків, психологічному нагнітанні тощо), а психоаналітично конструюють альтернативну матрицю неусвідомленого. Саме у снах проявляється переважна більшість альтер-его Воцтека, відмінних від нього-реального, адже, як переконує автор, «всі персонажі твоїх снів – це завжди тільки ти сам» [3, с. 54].

Деперсоналізація Воцтека – індикатор його множинної особистості. Як видається, навряд чи Ю. Іздрик мав на меті описати суто психічний стан свого персонажа, оскільки у тексті змодельовано не клінічні епізоди із життя Воцтека, а художні ситуації, що розкривають механізм появи і функціонування психічних розладів і відповідних психічних станів індивіда, обтяженого тиском неусвідомленого. Отже, художній модус неусвідомленого є найвагомим із психоаналітичних компонентів у романі «Воцтек», якому підпорядкований драматизм твору, його пафос і поетологічна система. Неусвідомлене центрує сюжетну мозаїчність, або дисперсійність, впливаючи на композиційну розпорошеність і ризоматичність тексту.

Неусвідомлене як чинник психічних розладів і навіть патології шизофренічного світоуявлення представлене низкою промовистих сновидних картин – блукання Гранд-готелем, грою у шахи, поглинанням великою водою. Чи не найпромовистішим із психоаналітичних художніх ситуацій є конструювання сну, в якому Воцтек, інспірований Тосем, безжально вбиває хлопчину з вовчечням. Сприймаючи за ключову для психоаналітичної інтерпретації тезу, що всі іпостасі зі снів Воцтека є його альтер-его, украй насторожено виглядає сцена розправи над хлопчиком, який, по суті, є одним із неусвідомлених беззахисних його альтер-его, що виборює право на існування. Сновізійний Той як Воцтекова проєкція в оніричному дискурсі здійснює акт самосуду і фізичної

розправи над слабкою своєю стороною, образно засоційованого Хлопчиком із вовчечням на руках. У структурі роману Ю. Іздрика така безкомпромісна розправа зі слабкими своїми сторонами символічно прирівнюється до самогубства, на яке Воцтек не спроможний на яву.

Символічне зведення рахунків із самим собою притаманне й іншому Іздриковому героєві – Леону. Його свідомість так само, як і Воцтекова, узалежнена від деперсоналізації, наближеного до стану шизофренії, поглиблена ще й обсесивно-компульсивними фобіями бруду як провідної художньої метафори у романі «Подвійний Леон». Власне, навіть сама назва промовисто декларує проблеми з особистісною самоідентифікацією, спонукаючи до пошуків двійників чи навіть множинності героєвих іпостасей. На відміну від Воцтека, Леон напрочуд тонкої душевної організації поет, узалежнений від шкідливої звички. Алкоголізм, нещасливе подружнє життя, нерозділене кохання до іншої жінки, соціальна невлаштованість і загострене відчуття несправедливості світу, асоційоване у свідомості персонажа з брудом і нечистотами, сукупно формують тригерну платформу для множинності особистості, щоб зрівноважити, узгодити і прилаштувати до життя усі свої іпостасі. Слушною видається характеристика Леона, запропонована Р. Харчук: «Леон-кіллер Ю. Іздрика – самогубець й естет в душі, якого мучать два неврози – гігієнічний, що виявляється у маніакальній любові до чистоти і води, які є антитезою бруду світу, і нелюбов до людей, спричинена їх захланністю й жадібністю у боротьбі за місце під сонцем» [12, с. 162-163]. Щоправда, поступово латентні форми неврозів, поглиблені тиском неусвідомленого, перейшли у крайні форми патології. Відповідними художніми ситуаціями, тригерами і низкою власне психоаналітичних кодів (сни, галюцинації, асоціації, фобії) Ю. Іздрик майстерно змодельовував психостан героя, наближеного до божевілля, який віддає свою свідомість на розсуд «невидимих режисерів снів» [3, с. 177], переводячи дискурс реальних подій у простір ірреального, що текстуально у романі означено численними снами, візіями, мареннями, фантазмами, галюцинаціями. Це ж бо в них час від часу зринає великий чорний пес, що нуртує Леона, викликаючи в ньому огиду і страх; колишня вчителька зі своїми ученицями; жебраки і злодії, сусіди, які переслідують персонажа.

Найнестерпнішими і гнітючими проєкціями снів і галюцинацій Леона виявилися кошмари і спровоковані ними алогічні й важко пояснювані фобії (низькі стелі, автомобілі, висота, падіння,

вільне дрейфування у морі, відчинені вікна, ножі, скло, казарми тощо). Із-поміж усіх вивільнених асоціацій, представлених у романі фобіями, Леон виділяє найнебезпечніші для себе, щоправда вони текстуально не відокремлені, а подані суцільним щільним текстовим потоком, зімітованим під потік свідомості і думок персонажа – самотності, безсоння, постійних думок про алкоголь, зрештою, «поступового звиродніння й латентного божевілля» [3, с. 159]. Наведені асоціації, на відміну від образів, снів і низки асоціативних уявлень у «Воццеку», свідчать не про деперсоналізацію героя, а про фрагментування його свідомості, в якій герой утрачав відчуття часу, простору, волі, реальності й достовірності подій, що з ним відбувалися: «Я перебував у якійсь напівдійсності, де не було ні звільнення, ні волі. Кошмари стали майже всевладними – нова галюциногенна дискретність дозволяла їм з'являтися в необмеженій кількості, брутально втручаючись у залишки денної свідомості. <...> Моя внутрішня хронометрія набувала тієї граничної точності, ясності, за межею якої зникає сама структура часу» [3, с. 156]. Нагромадження снів, галюцинацій, марень призводить героя до своєрідної абсурдистської візії дійсності, в якій майже неможливо текстуально роз'єднати реальне та ірреальне, що підпорядковане постмодерним принципам текстоткладання, ризоматичності письма, а змістовно потребує практики психоаналітичного прочитання, в якому асоціативне мислення, потік свідомості, нелогічність викладу думок, порушення внутрішньої хронотопіки засвідчують проблеми з психікою та ідентифікацією персонажа.

Таке фрагментування свідомості, на думку С. Підпригори, є ознакою шизофренічного стану з розщепленням ідентичності: «У шизофренічній свідомості психоделійних героїв індивідуальність розпадається на частини, у такий спосіб фрагментизуючи й оточуючий світ знаків, у якому навіть слова втрачають значення й перетворюються на симулякри» [11, с. 81]. Так, найістотнішими з-поміж симулякрів як не лише слово-замінників, а передусім сенсо-замінників є музика, яка, насправді, ніколи не лунала у плесері Леона, і запах спирту. Вони – одні з найвагоміших психоаналітичних конструктів, що вибудовують психоаналітичну потужність Іздрикового тексту. Музика як самовслухування у свій мікрокосм і запах спирту, що провокує не шкідливу звичку, а радше засвідчує «хворобу душі» Леона, його патологію розщеплення, проблеми із самоідентифікацією, крах особистісних бажань і сподівань

на омріяну реалізацію і щастя, є тими симулякрами, що витворюють декілька семіотичних парадигм розуміння тексту і його персонажа – поверхневий, власне психоаналітичний та ірреальний простір героєвого щастя, – але надміру лякають й обурюють його оточення.

«Нез'ясованість основних світоглядних принципів» [3, с. 220] як соціальне виправдання свого алкоголізму й соціопатії не пояснює весь діапазон внутрішніх проблем, психічну напругу й дискомфорт Леона. Він сприяє виповненню абсурдистського простору, в якому вияскравлюються набагато серйозніші проблеми – множинність особистості, думки про самогубство, бажання швидкої кончини, самотність. Одним із потужних тригерів, що викликає у Леона відчуття спустошеності, невлаштованості й розчарування, як видно із роману, є нерозділене кохання, що й спровокувало проблему алкоголізму в його житті. Та передусім ця життєва ситуація підтекстово демонструє іншу значно вагомішу проблему в житті персонажа – його одиничність, самотність, інакшість.

Самотність Леона химерно замаскована автором в асоціативному образі кілера Леона, на якого герой відрефлексував найпоказовіше. Це ж бо анекдот про Леона-кілера по-справжньому продемонстрував сутність Леона-Іздрикового героя, який, ототожнивши себе із найманим убивцею, оприявнив свою істинну сутність – самітника за аналогією до образу Леона-кілера з однойменної стрічки: «самотній кілер чомусь засіло мені в голові абсурдне словосполучення кілер завжди самотній хіба що він подвійний леон» [3, с. 264]. Метафоризація тексту за рахунок промовистої аналогії до образу Леона-кілера спонукає до розмислів над психостаном героя: або він є надміру самотнім; або він є самотнім, попри ілюзію перебування у колі сім'ї, друзів, соціуму; або він множинний, розгублений між усіма своїми іпостасями – Леоном, Беар, Веер, він, той, хто. У будь-якому випадку Іздріків роман «Подвійний Леон» чи не найпоказовіший серед інших його творів та епіки українських письменників, у яких психоаналітичне є визначальним сюжетотвірним, композиційним і поетологічним конструктом.

Висновки. Ризоматичність тексту, композиційна і сюжетна дисперсійність, ахронологія викладу подій, апунктуація, нелогічність і абсурдність думок, дій і почуттів персонажа, переважання сновізійного дискурсу над реальними подіями, питома вага інспірованих бажань у снах як показових проявів неусвідомленого і табуованого, незрозумілого для самих персонажів, низка промовистих асоціацій, потік свідомості, складні

нарративні конструкції є тими текстовими важелями, що формують психоаналітичне тло кожного окремого твору й психоаналітичний дискурс української літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст. Психоаналітичний потенціал текстів Ю. Іздрика питома наповнюють численні патологічні меха-

нізми думок, дій і вчинків персонажів, підпорядкованих системі несвідомого, травм, множинності особистості, психозам, розбалансованості, внутрішнім конфліктам і неузгодженостям, що й формують психоаналітичну домінуючу аналізованих творів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гундорова Т. Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми: статті та есеї. Київ: Грані-Т, 2013. 548 с.
2. Гуринов С. Маргинальная антропология. Саратов: Изд-во СГСЭУ, 2000. 237 с.
3. Іздрик Ю. 3:1. Острів КРК. Воццек. Подвійний Леон. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2009. 320 с.
4. Камю А. Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство. Москва: Политиздат, 1990. 415 с.
5. Кошелюк О. Вербальне та маргінальне: патологія комунікації в романі Ю. Іздрика «Воццек». *Волинь філологічна: текст і контекст*. 2012. Вип. 14. С. 84-94.
6. Лавринович Л. Постмодернізм в українській, польській та російській прозі: типологія образу-персонажа. Дисертація на здобуття наук. ступ. кандид. філолог. наук. Луцьк, 2002. 175 с.
7. Мартинова С. Marginality as a reality and a perspective of transition: conceptual approaches in culture [Маргінальність як реалія та перспектива перехідності: концептуальні підходи в культурі]. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2020. № 4. С. 46–50.
8. Мартинова С. Маргінальна особистість у сучасному культурному просторі. *Культура і сучасність*. 2020. № 2. С. 70–75.
9. Маслов А. Маргінальна особистість як предмет соціально-філософського аналізу. Житомир: ЖДТУ, 2004. 165 с.
10. Никитин Е. Феномен человеческого самоутверждения. Санкт-Петербург: Алетейя, 2000. 224 с.
11. Підпригора С. Біблійний дискурс у прозі Ю. Іздрика (на матеріалі романів «Подвійний Леон» та «АМТМ»). *Філологічний дискурс*. 2017. Вип. 6. С. 79-87.
12. Харчук Р. Українська постмодерна проза. Київ: Академія, 2008. 247 с.
13. Bos J., Park D.W., Pietikainen P. Strategic self-marginalization: the case of psychoanalysis. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*. 2005. Vol. 41. № 3. P. 207-224.

УДК 821.161.2-311.6 : 7.04-055.2

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.23.2.47>

ТИПИ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ У РОМАНІ «ФОРТЕЦЯ НА БОРИСФЕНІ» В.ЧЕМЕРИСА

THE TYPES OF FEMALE IMAGES IN THE NOVEL "FORTRESS ON BORYSTHENES" BY V. CHEMERIS

Шульга О.О.,

orcid.org/0000-0003-4797-2432

кандидат філологічних наук,

викладач кафедри українознавства

Запорізького національного університету

У статті проаналізовано типи образів жінок і художню специфіку їх творення в історичному романі В. Чемериса «Фортеця на Борисфені». Виокремлено типи: жінка-полонянка, жінка-чарівниця, жінка-воїн. Один жіночий образ може поєднувати в собі кілька типів у різний час або й одночасно. Жіночі образи в романі зазнають трансформацій залежно від зміни соціального статусу (заміжжя, материнство) або зовнішніх обставин. Автор по-різному зображує жінок у статусі нареченої, дружини, матері, кожен соціальний статус додає певних відтінків у творення образів.